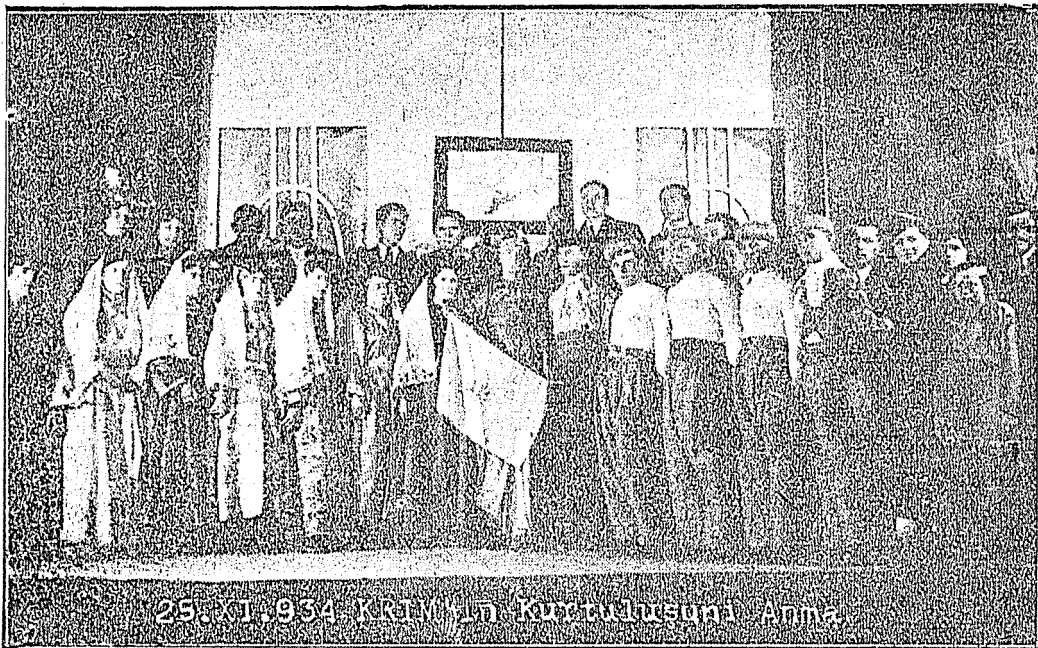

« قىرىمك قورتولوشى »

آ گىلماسى

۲۴ ئىتىرىن ئانى ۱۹۳۴

پازارجق

پازارجقده قىرىم قورتولوش كونسىده . سامىه ياپانلر

« ئامىل ئىجموعىسى » مطبعىسى

ساپى : ۴

أولك سوز

۲۴ ايكنىنجى ئىشرىن ۱۹۱۷ دە « قىرىم قورولتايى » آچىلىش ، باغچى سىرايدە
يى خان سىراينە « گوك باىراق » دىكىلىمىشدى . بو شىرفىلى و مەسعود گون ، قىصبە
بىر زمان ايچون سىتقلال ياپراغى قايمان ، قىرىم تارىخىنك ھېچ اونوتولىمەچق و
قىرىم توركلارى طرفىدىن ھىر بىر دەھىسرتلە آنيلاجق بىر گوندىر .

دو بروجەدە ياشايان آلتىش بىك قادار قىرىم توركى ، ۸۰ - ۸۵ سىنە اول
بىراقوب چىقدىقلىرى مقدىس يوردلىرى ھېچ اونوتىدقلىرى كىچى اولك اوزاق و
ياقېن تارىخىلەدە جاندىن علاقەدار اولمىقدادر .

قىرىم توركى كىندىسىنى تىمامىلە بولمىش ، مىلتىنە و مىلكىتىنە باغلى ھىر شىئىنى
جانلاندىرغىمە و قوتلىندىرمىكە كىرىشمىشدر . ۱۹۳۴ سىنە سىندە تىملى آتايان « دو برو
جە تورك حىرت بىرلىكى » نك ھىر كويىدە شىعبارلى آچىلىش و « ياصا » شىنك
بىتون مقصدلىرى تىحقق ايتدىرىلمەكە باشلامىشدر .

۲۴ ئىشرىن ئانى ۱۹۳۴ تارىخىندە « قىرىم قورولتايى » نك ايلك آچىلىشنى
آگمە و بومسعود گونك تىكرار آلدە ايدىلەسنى دىلەمە مقصدىلە دو بروجە نك پىك
چوق كويلرىندە طوپلانتيلىر ياپىلىش و بونەناسىتە قونفرانسلىر وىرلىش و مىسامىرلىر
تىرتىب ايدىلىشدر .

بويلە بىر طوپلانتي بازار جىقەدە ياپىلىشدر . ۲۵ ئىشرىن ئانى ۱۹۳۴ بازار
گونى صىباح ساعىت ۱۵ دن ۱۰ قادار دوام ايدىن بو طوپلانتي و آگمە مىراسىنە
مىلتداشلىرىمىزدىن باشقە زومىن ، بلغار و سائر حىرستىيان و طىنداشلىرىمىزدە اشتراك
ايتىشلاردىر . قونفرانسىدن ، اويون و توركىلردىن دىكلەينلىر چوق مىنون و مىتەجىسىس
قالىشلار و چوق آلتىشلامىشلاردىر .

« امل جىمىوعەسى » مديرى و « دو بروجە تورك حىرت بىرلىكى » اجرا ھىيئىتى

رئيسى مس—تەجىب ح . فاضل بىكك بۇردىكى بۇ مەھم قونفرانسى عىنيەلە و ياپىلان
پروگراممى شىكىلە باصمىنى مناسب و فايدەلى كوردك . بونك صوكنە پولونىيادە
ياشايدان قىرىم توركارىنىك ارشوو و ويلنا شىهرلەندە عىنى كوندە يادقلىرى طرپلا
نىلىرىدە قىصالتاراق يازمىنى لىزوملى و فايدەلى بولىق .

شىمىدىن صوكرە بۇ كىي مىلى و تارىخى گونلرمىزدە و دىنى بايراملرمىزدە
ياپىلان مەسامرەلى و بۇ مەناسىتە سويلەن سوزلىرى و قونفرانسلىرى - سويلەن
وياپان آرقداشلىرىمىز كوندردكلىرى تەقدىردە - كوچوك بوشورلر شىكىلەندە چوق
اوجوز فيئاتلە باصوب خەلقمىزە داغىتمىشە چالاشە جىغزا . بۇ ايشلىك خەلقمىزك يوكسىلمە
سەنە نە قادار ياردەم ايدەجكى ھەركىسك بىلەيدىكى شىدىر .
بوتون بۇ ايشلىرى اچىن چالاشانلرە خەلقنى ياردەم و تاكرىدن صاعلىق دىلەرز .

قۇرئان

ساينىلى قارداشلار !

ھەر مەلىكە ، ھەلە بىز كېيىنكى ئىستىقلاننى غايىب ئىدەرمەك ھاكىمىتىدىن مەھكۇمىيەتە دو
شمىش واسىرلىككە بىك بىر تۈرلۈك ئىشكەنچەلىرىنى و آجىلىرىنى چىكىش مەلىكە تارىخىلىرىدە
قارە ئىكەنلىرى قەھرىلى دورلىر واردىر . گەنە ھەر مەلىكە و باخسەس اولوم باصتريغىندىن
قورقۇلاراق تىكرار ھەرىت و ئىستىقلانە قاووشان خەلقلىك تارىخىلىرىدە بىر كۈنىش
كېيى پارلايان كۈنلىر و سەوينجىلى دورلىدە واردىر .

ئىشتە ۸ ئىيسان ۱۷۸۳ كۈنى ، مىلى قىرىم تارىخىمىزكە قارە قەھرىلى بىرلەشكەن
۲۴ ئىشەن ئانى ۱۹۱۷ كۈنىدە بۈيۈك ئىشەنچ قەھرىلى بىر كۈنىدە .

دىيانكەك كۈزەل و زىنكەن پارچەلىرىدىن بىرى اولوب چوقۇق عەسەرلىرى سەما
دەت و رفاھ ئىچىدە ياشايدىن و ياللىقىز بىر بۈيۈك عەسەرلىرى ئىكەن بۈيۈك فەلاكتىلەر
و ئىختىسارلىقلارە دۈشەن مەقسەس يۈردىمىز قىرىمكە او كسوز و ئىختىسار چوقۇقلىرى او
لان بىزلىرى ، بۈيۈك ، ئىكەنچى و ئىختىسار دۈيۈك سەرىست و مەسەر سەمەۋە
تۈپراقلارنىدە ، مەبارك يۈردىمىزكە قەيەسە بىر زىمان ئىچۈن قاووشىدىن ئىستىقلال كۈنى ،
بۈيۈك ، سىزىك جاندىن و يۈرەككەن قوشۇلما كۈزەل ، خەتەرلىك سەمەۋىيە دۈيۈرۈز .
مەلىكە يۈردىلىرى ئالىيۈر ، ئىستىقلاللىرى بىيەقلىيۈر ، كەندىلىرىدە ھەر تۈرلۈ

سەيىقەتلىرىلەر اوغرا ئىيلىيۈرلەر . لايىقەن بۈيۈك تارىخىنى ، بىلىكىنى و ھەرىتىنى اونونمايدىن
و يۈرەككەن سەمەۋىيە بىر ئىمان بىلەنلىك بىر كۈن تىكرار قورقۇلارلىرىنە مانەك اولنا
مىيۈر . بىز مەلىكە بۈيۈك قەيەسە ، بۈيۈك قازانمىش شەرقى و مەسەۋە
مەلىكە بىر يۈرەك . بۈيۈك قەيەسە ، بۈيۈك ۲۴ ئىشەن ئانى ۱۹۱۷ دە ، بۈيۈك نام
۱۷ سەنە اول ، قانى و جانلىقە ئىشەنچ . ئىشتە بۈيۈك ئىچۈن ، بىز مەقسەس
يۈردىمىزكە بىك ياقىنىدە تىكرار قورقۇلارلىرىمىز و مەلىكە بۈيۈك سەيىقەك قوشاغانە تىكرار
قاووشاغانە بۈيۈك ئىمانلىقە ئىيلىيۈر . ئىشتە بۈيۈك ئىچۈن ، بىز ، سەمەۋە

تارىخىمىز كىمىز بىر سەمبولى اولان ۲۴ ئىشەن ئانىنى ھىجىان وعشقلىقلىرىمىز .
 ھواسنىك صاغلانمىنى و طوپراغنىك بىر كىتلىكى ايله مشهور قىرىم يارىم آداستى
 توركلار كىمىز اسكى قىيىلەرنىن اولان حازارلار و قومانلار بوندىن بىك سىنە قادار اول
 كىلىشەردى . بونلارنىن سىمىز كىمىز اورتا آسىيەنى باقىيە ، اوروپا يە دىغىر باشلايان
 و اوزانوب كىمىز تورك آقنىلارنىك بويوك قوللارنىن بىرى اولان جىنگىزك طورونى
 باطوخانىك بويوك قافلەسىنىن بويوك بىر پارچەسى ۱۲۲۷ سىنەلەرنە قىرىمە ايدىچە
 يىرلىشىدى و بوراسنى نام معناسىلە بىر تورك يوردى ياپدى . اولادىل بونىندەكى
 « آلتون اوردو » دولتى باغلى اولان قىرىم ، بونىك پارچالانماسىلە ، ۱۴۲۰
 سىنەلەرنە مستقل قىرىم خانلىقى آدىنى آلدى . بو خانلىق ، ۴۰۰ سىنە ياقىن شانلى
 بىر دور كچىردى . بىر چوق روس پرىنسلارنى ، لى قىرالىنى خراجە باغلادى .
 قىرىم خانلىقى بويوكلىكى ، كىمىز سوردىكى طوپراغنى كىمىز بونىكى فرانسىيە
 قادار ايدى .

نەھىت ، بو تورك خانلىقى دە ، كوندن كوتە قوتلەن اوروپا مىندىتى قارشىسىندە
 يە كىلىدى و كىمىز سىلە عصرلەرچە چارپىشدىنى روسلەر بويون كىدى . بو سوتلە ،
 قىرىم تارىخىندە ۸ نىسان ۱۷۸۳ اسىرلىك كىمىز بىلەردى . آرتىق قىرىم خانلىقى
 تارىخى كىمىز ، قاپانىور ، قانلى كىمىز آچىلىيوردى . آرتىق مسعود قىرىم
 توركى اسىرلىك اشكىمىز و ظلم زندانلىرىنە آتىلىيوردى .

تەبىرىسلىكلارنىك و طالەسلىكلارنىك كىمىز بويوك سىمىز بىلەن بو بىلەن
 انسانلار ، بووالرى بوزولان قوشلار كىمىز اوركىدىلار و داغىلىدىلار . يوزىكلارچە
 كىمىز سىمىز كىمىز بويوك سورولر حالندە تاندىردە كىمىز ، تارلادە كىمىز
 براقىراق كىمىز ، كىمىز . بىكلارچەسى فارادە نىزك كىمىز دالەلەلەرنە
 بالقارە سىمىز اولدىلار . بىكلارچەسى دوروجەنىك ، دەلى اورمانىك ، آنادولىنىك
 سىرت ويا سىمىزلى اقلەلەرنە اولدىلار .

آنايوردە قالانلار ايسە ، روسلار كىمىز تورلو ظلملەرىنە كوكس كىمىز
 مقدس يوردلەرنە جان وىرمەك راضى اولدىلار . چوق كىمىز ، كىمىز ؟

غیرروس ملتارک و دہموقرات روس فرقلرینک تشکیل ایتدکلری قوتلرده آیری
بر تہلکە ایدی . ہر طرفدن تہلکە آراسندہ قالان چارلق ، ویردیکی سربستلکی
آلدی و تکرار استبدادہ باشلادی . لاکن ملتہزده ملی وجدان و ایمان اویانمش
و اوکا اوز یولنی بولدورمشدی . بونی استبدادلہ اورتک ممکنندی ؛ فقط
اولدورمک ممکن دکلدی . .

ایشته بو وضعیت ایچندہ روسیہ چارلقی ، ۱۹۱۴ آغستوسندہ پاتلایان
بویوک حربہ کیریشدی . ائتلاف بلوقنی یان انکلیز و فرانسیز حکومتلرینک و
آرقداشلرینک یانندہ یر طوتدی . جہہیہ ۱۸ میلیون عسکر کوتوردی . ایلک
صیرالردہ آوستریا و تورکیہ جہہلرندہ بویوک مظفریتلر قازاندی . روسیہنک
پک مدھش بر قوٹ اولدیفی ظن ایدلدی . لاکن ، اوچ سنہ کچمەدن بو ظفر
شہلکرنی اندیشہلر و ظنلری شہہلر تعقیب ایتدی . میلیونلرہ روس اوردولری
اسیر اولغہ ، جہہلری براقوب قاچغہ باشلادیلر . دنیانک آلتیدہ برنی قابلایان
قوجہ روسیہ ، زلزلهدن یقیلمش بر سراہہ دوندی . چارلق دہوریلدی . اوچوز
سہلک رومانوف عائلہسی مزارہ گومولدی . . یرینہ (قادیلر) دہیلان لیبہ
رالاردن مرکب فرقلہ حکومتی کچدی . بویوک طوپراق و فابریقہ صاحبلری اولان
بو آداملرک قوردقلری حکومت دہ بر ایکی آی ایچندہ دہوریلدی . یرینہ ۲۶
نیسان ۱۹۱۷ دہ سوسیالیست دہموقراتلرک حکومتی اولان گہرنسکی جہہوریت
حکومتی کلدی . .

گہرنسکی حکومتی ، ہر ملتہ ملی مقدراتی تعیین ایتک ، یعنی ملی مختاریت
حقنی ویردی . بو صورتلہ مختاریت قازانمش ملتاردن متشکل فہدہرائیف بر روسیہ
جہہوریتی قورمینی تاسارلادی .

بوندن بر قاچ کون صوکرہ ، یعنی مایس ابتدالرنندہ ، بوتون روسیہ تو
رکاری موسقووادہ بویوک قونغرہ پایدیلر و بورادہ روسیہنک فہدہراسیون شکلندہ
بر حکومت اولماسنی قبول ایتدیلر .

گہرنسکی جہہوریتنک و موسقووادہکی مسلمان قونغرہسنک قرارلری موجبہ

قریم ، آزەربايجان ، ايدیل - اورال و تورکستان کيبي تورک ايللارنده ملی تورک مختاریتلری قورولدی .

عسکری و سیاسی اداره لر روس حکومتک و اداره مأمورلقلری روس خلقنک اللارنده بولندقچه ملی مختاریتلردن فضلە برشی بکله مەنک مەناسز و نتیجەسز قالاچقنی بیان و ذاتاً چیترندن چیقاراق قارشیقلانغە و شاشقینلانغە دوشن روس حکومتک انتظام و آسایشی تأمینە مقتدر اولامیەجقنی آکلایان اداره جیلریز ، کیندی یوردلارنده تام استقلال اساسلرینی حاضرلامغە کیریشدیلر .

قریملیلر بو مقصدلری ، پترسبورغده ۲۷ شباط ۱۹۱۷ ده باشلایان انقلابدن برقاق کون صوگرە ، ۵ مارنده آق مسجده کیزلی سیاسی تشکیلاتلرینک طوپلا دقلری بیگدن فضلە مرخصلرینک قراریلە کوستردیلر . بو تاریخی قولغەردە الی کیشیدن مرکب « قریم مسلمانلری مرکزی اجرا قومیتەسی » سەچیلدی . و بونک باشنە بویوک شهیدیمز جایی جهان کتیرلدی . مرحومی عینی زمانده قریم باش مفتیسیدە آیردیلر .

« قریم مسلمانلری مرکزی اجرا قومیتەسی » ، قریم تورکلرینک ملی ، حرئی ، اجتماعی و مدنی ایشلرینی بوتون صلاحیت و استقلالیتیلە تام ۸ آی ، ۲۴ تشرین نانیدە قریم فورولتانی یعنی قریم تاتار پارلامنتوسی آچیلنجیەقادر اداره ایتدی . او دورده معنویاتجە قریمک اک صلاحیتدار و قوتلی مؤسسەسی اولان بو قومیتە ، قریمک عسکری و سیاسی ایشلارنده سوزلرینی دیکلتنی و قریمده روسیەنک هر طرفنده باش کوستەرەن قاتلی آتارشییە میدان و یرمیزەک آسایش و انتظامک طوتولماسنده بویوک حامل اولدی .

قریملیلر بولدقلری امکان وایمان سایەسندە بردنبرە ، یابندن فیولایان اوق کبی ، حرث و سیاست میداننە آتیلمشلر کیجە - کوندوز چالیشیورلردی . اوزامانە قادار یالکیز « ترخان » غزەسی چیقئیورکن ، او آندن اعتباراً « قریم اوجاغی » ، « گوک یاراق » ، « ایشچی خلق » کبی غزە و مجموعەلرده چیقمغە باشلامشدی . قریم تورکلرینک بوتون بو ملی و سیاسی مقصدلرینک تحقق ایتدیریلە بیلەسی

ایچون بر چوق شیلردن ماعدا عسکرده احتیاجی واردی . خالبوکه ، خصوصی بر امتیاز دوجینجه قریمه بولونماسی ، تعلیم و تربیه کورمسی ایجاب ایدن (قریم سواری بولکاری) قریمه دکالردی . بوز ، چار حکومتک شاشقینلغی یوزندن رومانیا - اوقرانیایا جهه سنه کوتورولمشاردی . بونلرک قریم قایتارلمالری ایچون قریم مسلمانلری مرکزی اجرا قومیتیه سی « بونکونکی قریم استقلالچیلرینک محترم بولباشچیسی جعفر سیداحمد بکی وظیفه لندیردی و اوقرانیایا جهه سنه بوللا دی . جعفر بک ، تره ن یوللرینک بوزولمش ، آنارشینک قان سیلاری تشکیل ایتیش اولماسنه باقیه راق و باشی قولتوغنه قیصاراق کیهفه کیتدی و اورادان قریم عسکرلرینک قریمه قایتارلماسنه چالیشدی . بونلردن بک آزی قریمه دونه بیلدیلر . بک چوغی ، دیگر مسلمان عسکرلرله برلکده ، ۲۸ بیک کیشلک بر اوردو حالنده اوزاق جهه لرده قالاراق وقتنده قریمه یتیشه مدیار .

قریمده باشلایان و کوندن کونه قوتلنن بوملی تشکیلاتلار روسلرک و کهره نسکی حکومتک کوزندن قاجیور و بونلرک ایشارینه کلیوردی . قریم تورک قوتی تهاککی بر شکل آلمادان اول ، بونک باصدیرلماسنی دوشونن روس کهره نسکی حکومتک قریم ممثلی (غوبه رناتوری) بوغدانوف ، ۱۹۱۷ سنه سنه سنک ۲۳ حزیرانده باش مفتی و قومیتیه مرکزی رئیسینچلی جهاننی توقیف ایتدیردی . بو حادثه ، قریملرک داها زیاده اویاییق و برلک حرکت ایتمه لرینه سبب اولدی . قریمک هرکونیندن و قصه سندن آق مسجدده بیکارجه خاق طوپلانندی . بونلر ؛ حزیرانک ۲۴ و ۲۵ نجی کونلری آق مسجدده نمایش یابدیلر . باش مفتیلری چایی جهانک درحال سربست براقیلماسنی ، بوغدانوفک وظیفه سندن چیقارلماسنی ایستدیلر . بونی تلغرافله (کهره نسکی) یه بیلدیردیلر . تورکجه و روسجه چیقان ملی مطبوعات پروتستولر نشر ایتدیلر .

اونکونلرد قازانده طوپلانیش اولان (روسیه مسلمانلری) ، (روسیه مسلمان عسکرلری) و (روسیه عالماسی) جمعیتلری ۲۵ جزیرانده تلغرافله کهره نسکی به پروتستولر کوندزدیلر . چایی جهانک درحال سربست براقیلماسنی

ایستدیلر .

بونلردن باشقه « قریم مسلمانلری مرکزی اجرا قومیتەسی » کندیسنک مەخفی صفیله جعفر سیداحمد بکی قریم قومیسرلک هیئەتە کوندردی . جعفر بک بو هیئەتە ، قومیتەنک نە مەصدەله قورولدیفنی ، نە املار تعقیب ایتدیکنی آکلانیدی و چلی جهانک توقیف اولونماسیله قریم تورکنک ملی وجداننک تحقیر ایدیلش اولدیفنی آچیق و سرت سویلیدی .

قومیسرلک هیئەتە بر ساعتدن فضله بیانانده بولونهرق بوغدانوفک درحال ایشندن چیقارماسنی ایستەین جعفر سیداحمد بک سوزلرینی شو صورتلە بیتیریدی : « بز ، بو طلبمزلە شیمدی یە قادار چیکمنەن تورکک ملی وجدانی آرتق چیکمنەنمەمک ، ملی ودینی حقلمیزه تعرض ایدنلری جزاسز براقامق ایستیورز . قریم مسلمانلرینک ملی وجدانلرینک ویردکاری بر قراری ، بز ییقیلانچق و بیکە اولە جگیز ، فقط موقع اجرا یه قویاجغز » .

بوتون بو شدتلی پروستولر ، نمایشار و بیانلردن اورکن و قریم تورک ایماننک قوتی آکلایان بوغدانوف چلی جهانک توقیفندن خبردار اولدیفنی ایلری سورەرەك و ترضیه ویرەرەك مسئلەنی قاپانیدی .

قریمده بو حادثەلر جریان ایدرکن ، آزرەبایجان ، قازان ، ماشقردستان ، تورکستان کیی تورک ایللارنده عینی ملی حرکتلر اولیور ، بونلرده روس قوتلرله سیاستاً چارپیشیورلردی . بونلرده قورولان ملی مختاریتلردن ملی استقلال شکللرینی آلمقه حاضرلانیورلردی . . روسیه ایجریسی ایسە آتش و قان ایچنە ایدی . چونکه ، زمین و زمانی حاضر بولان بولش—ویک فرقهسینی ، ایشچیلر و عسکرلر آراسنه صوقولاراق کندیلرینی قوتلندیرمکە و روسیه یە حاکم قیامقه چالیشیورلردی . بونلر ، طوپراقلری کوییلرە ، فابریقلری ایشچیلرە ویرەجکلرینی وعد ایدیورلر و عسکرلری اولرینه چەویرەجکلرینی سویلورلردی . بوتشویقار و تالقینلر سایه سنده برچوق یرلرده ایشچیلر فابریقلرە آل قومیشلر ، کوییلر چیقتلک صاحبلرینی اولدورمشلر ، عسکرلر سلاحلرینی آتاراق جبههلری

داغيتمشاردى . كەره نسكى حكومتك براز تردددن صوكره ائتلاف حكومتلارندن
آيرلما يازاق بولسكده محاربه به دوامه قرار و يرمه سي ، بولشويكلرك اككلازىنه ياغ
سوردى . بونلر ، حربدن بيقمىش اولان عسكرلرك آزالزىنه كيرديلر ، بونلر
عمومى غىزه و ياديرازاق بوتون جبهه ي بوشالتدريدلر . . آرتق هر برده
جبهه دن قاجازاق كوبلري ، قصبه لري صويان ، قوماندان و ضابطلاريني اولدورون
عسكرلر ؛ چيقتاكلري ، اكين دولو آنبازلري آتسه و يرن كويليلار ؛ قابرقله لري ،
شهرلري يانغينلارله كول ييغينلارينه دوندورون عمللر حكيم سورمكه ؛ هر برده
آنازى ، قان و اولوم گورولمه كه باشلادى ، بو وضعيت قارشىستنده كەره نسكى
جمهوريتي دوشدى و يرينه بولشويك قوتى جدى . . قوجه روسيه آرتق تام
معناسيله صارصيلمىش و پارچالامىشدى . بولشويكلر ، حكومتى اللارينه آليجه ،
ايلاك بره نسييلردن بيري اولاراق روسيه ده ياشان هر ملتك كندى مقدرائنه صاحب
وحاكم اولاجغى ، ايسترسه صوويه ت شكلنده روسيه يه فوشولاجغى ، ايسترسه
مستقل قالاغغى اعلان ايتديلر ، بونك اوزرينه « قريم مسئلمانلري مركرى
اجرا قوميتى » ۳۳ ماده لك بر پروغرام چيقارازاق هر قصبه ده و كويده محلى
قوميتلر تشكيل اتمكه و قريمك هر ايشنى حقيقى و فعلى صورتده كندى آلنه آغله
باشلادى وعينى زمانده ميليس و پياده قوتلري تشكيلنه قويولدى . ۱۰ و ۲ تشرين
اولده بوتون قريم تاتار و كيللرينك بويوك بر قونغره نى ياپيلاراق بونده قورولتلى
انتخابلرينك ۱۷ تشرين ئاينده يالماسنه وقورولتايك ده ۲۴ تشرين ئاينده آچماسنه
قرار و يرلدى .

پارچالانان روسيه ايچنده مختاريت قازانان مى حكومتلردن اك مهمى وقوتلىسى
۳۰ ميلون نفوسلى اوكرانيا ايدى . بو ، هر زمان قريم ملكتى و حكومتى ايچون
بر تهلكه اولاييلردى . بو ، ته كيم ، كيه فده طوبالانان (فده راليست) قونغره
سنه قوشولان قريم مرخصى هيئتى طرفندن كورولمىش و حلى خصوصنده خبلى
زورونقلر چكيلمىشدى . كيه فده كيدن قريم مرخصى هيئتلك رئيسى محترم جعفر
سيداحمد بكدى . هيئت ايچنده مى روباسيله و بر بوجوق ساعتك مهم نطقيله

گوزہ چاربان عایشہ حاتم اسحاقووادہ واردی . بورادہ اوقرانیا حکومتک صلا
حیتدار مملکریله یاپیلان اوزون و یوروجی مناقشہلردن سوکره ، ۹ تشرین ثانی
۱۹۱۷ تاریخچه ، اوقرانیا حرب ایشلری رئیس و ملی لیدہری (بہتلیورا)

طرفندن امضالانان بر بیاننامہ ایله قریم یارم آداسنک اوقرانیادن آیری اولدینی
و « قریم یارم آداسنک قریملرہ قالدینی » تصدیق و اعلان اولنیوردی . .

بو حادثہ ، قریمک استقلال یولندہ کی مجادلہ تاریخنک چوق اہمیتلی و شرفلی
بر صحیفہ سیدر . بونکله ، اوقرانیا حکومتی قریمک کنڈیستندن آیری و طیش
اولدینی رسماً قبول و اعلان ایتمش اولیوردی .

قریملیر ایچون آرتق ملی حکومتی رسماً قورمق و بونک پازلاما تہوسی
یعنی (قورولتای) نی طوبلامق زمانی کلشدی . بوندہ آرتق تردد ایدیلہ جک
جہت قالمشدی . بونک ایچون ، قریم مرکزی قومیتہ سی جہی جہانک رئیسلیکی
آلتندہ ۱۱ تشرین ثانی ۱۹۱۷ دہ طوبلاندی و رسماً (قریم قریملیر کدر !)

برہ نسینی قبول و بونی ۱۵ تشرین ثانیہ بر بیاننامہ ایله اعلان ایندی . بونک تام
قانونی و حقوقی و ملتک ارادہ و آرزوسی ایله یاپیلمش اولسی ایچون ۲۴ تشرین
ثانیہ آچیلحق قورولتای و بونک تشکیل ایدہ جکی ایلک حکومتی طرفندن رسماً
اعلان ایدلمستہ قرار ویرلدی .

روسینک ہر طرفندہ انقلاب دالغہلری قابار اراق ہر شئی بیقارکن ، « قریم
مسلمانلری مرکزی اجرا قومیتہ سی » سیاسی و عسکری مشکلا و مانعہلرہ رغماً
قریم تورکنک حرث و مدیت یولندہ یوکسلمسینی تأمین ایچون بویوک اسماعیل بک
اضافہ « فاضیل اسماعیل معلم مکتبی » فی « قیز ہنر و صنعت مکتبی » فی و
خان سرایدادہ « ملی موزہ » فی و بزقاچ وقت سوکرہ آق مسجددہ « قیز معلم
مکتبی » فی آچدی . قریمہ ، دیشاریدہ یاشایان و یتیشن بر چوق معلم و منور
اولادلری قوشدیلر و اونک خدمتہ قویلدیلر .

باعجہ سرایدہ برکوندہ آچیلان بو ایکی مکتب و ملی موزہ نک آچیلما مراسملری
غلبہلق خلق کتلہ سنک اشتراکی و بویوک تظاہراتلہ یاپیلدی . بو مناسبتلہ بویوک

شەھىرىمىز جەننى جەھان مەرحوم جوق تارىخى و ھېتخالى اوزون بر نطق سويلەدى .
بو نطقك بعض يولرى سىزەدە اوقىورم :

مەلەت !

بۇل شەتەلى قارت باباىمىزك خىراپەلىرى ايچىندە يىز . او قارت باباىكە مەرد
ايدى ، دوغىرە ايدى ، يوكسك ايدى . ئەو ، ئويوك اجدادىمىزك مقدس ابدە
لوى آراسىندە يىز . « دىرىلىرى ياشانان اولولردى » ، اولولرك اترلردى . بۇل
قارت باباىمىزك شانلە و شەرقلە قازاندىقلىرى مىلى ئروئىلى حسن استىمالە قرار
ويردك . بونك ايچون دە مىلى موزەخانەنى آچايە ئىتت ايتدك .

استىكى مىلى اترلرەمە بورا اولاق اوزردە ، الك مقدس بر سرايى اولان بو
خان سرايى ايرىدق . .

سىياسىيلىرىمىزك دوغوردىلى قورولتاي دە اونك ايچىندە بولندىرمايە قرار
ويردك . برزمانلردە جەھانك ھىرطرفندە ، قەلەردە ، دەنزلرە شانلە ، شوكتلە
و عدالتلە دالغالانوب دە برىوجوق ، مەردلەرى محكوم و محبوس برخاللە بوانسان
مىلى كوك بايرانچى دە اونك (خان سرايىك) اوزمەندە دىكەمە كە آند ايتدك .
قەرىم توركى قەرىمى داھا مەكەك ، داھا مەنظەم بر صۇرتدە قورودوق ؛ كەندى
قانۇنى ، اوز نطامى اوزى دىزمك ايچون قورولتاي ، نى آچايە قرار ويردى .
چونكە قورولتاي ، اومقدس قانۇن ھېتىدەر كە ، تورك عىقنە عصرلرچە انتظام
و عدالت تامين ايتىدەر . يالگىز تەركلەر دىكل ، اونلرلە برابر بوتون ملتلرە ،
حتى بوتون جەھانە بىللە صاف و تەمىز عدالت ايتىقلىرى سىرىدەر .

ملتەز بونى ، يالگىز كەندىمىلى حەكم سورمك ايچون اچىيور . بلكە قەرىمدە
ياشايدان بوتون ملتلرلە برابر آلە ، ماش باشە چايشىمى ايچون اونى اچىيور .
ملتەز عدالتلەردى . او ، يالگىز كەندىمىلى دوشمۇنلردى ، يالگىز كەندى سعادىتى
تامينە چالاشانلردى دىگەندى . ملتەز ، باشقە ملتەردە كەندى اوموزىنە آلايە
قرار ويردى . ملتەز ، سىياسىي مۇسەسسە قەربانى دىگەندى . او ، اجتماعى قوت
چاشتەيدىر . ملتەز ، بوتون ايتىلارچى قورولتاي ايلە يالگىشەندى . او ، پك جوق

فداكارلار بىك بويۇك قالىچىلار ياپىدى . بىك اولىك بارلاق و شانلى تارىخى
شاهىددر . او حردر ؛ حرىت و جىمورىتى سەۋەر ، جىرىت و جىمورىتىنى جىرىت
ايدىز . مىلىتىز ، كىندى خەلقلىرى نەقەدار مەقسەس طەرىسە ، دىكرلىك خەلقلىرىدە
اوقادار تەقىر ايدەر .
مىلىت !

قىرىم يارىم آداسىدە تورلۇرىنى كەلدە بر چوق طەرىف كىلار ، شىب بويىلار ،
زانباقلار ، لالەلر واردر . بو لىلىف زوخمىواز چىچىكلار كىندىلىرىنى مەخسۇس بر
كوزلىكى ، تۈزلىرىنى مەخسۇس خوش قوچۇلۇرى واردر . بو كىلار ، بو چىچىكلار
قىرىمدە ياشايدىن مىلىتلىر : تاتار ، روس ، يەۋدى ، روم ، غىسە و باشقىلار ايدىز .
قورولتايلىق مەقسەدى بولۇرلىك ھەسنى بر ىزدە طوبىلاىز بولۇردىن بر تەقىس و
كۈزەل بۈكت ياپمەقدىر . كۈزەل قىرىم آداسىدە حەقىقى و مىدى بر سۈيۈمۈر
تاسىس ايتىكىدۇر .

بوقارىدە قىدايتىدىكىم اۈچ مىلى مۇسسەسەنىك آچىلما مىراسىمىدە بويۇك شەھىد
بىزنىڭ سۈيۈلدىكى نەقەدىن بالخاصە قورولتايە و سىياسى نەقەلەر تەمس ايدىن بىرلىرى
ايدىم . چۈنكى ، چەلى جەھانك بو سۈزلىرى ، قىرىمدە ، مىلى قورولتايلىق
آچىلاراق ، سىياسى ھاكىمىيەتتە تەمىلە تاسىس ايدىلەجىكىنى اعلان و نەتىجە
ايدىيوردى . قىرىم توركلرى ، اك مىلاھىتىدار مىللىرى چەلى جەھانك اغزىلە
سىياسى ھاكىمىيەتنى ، استىقلاللىرىدە تەمىلە اللرىنى ائلىق ايتىدىكلىرىنى اكلانىيور
لردى . بو چوق مەھم سىياسى نەقە دوست و دوشمىن اوزرىدە اىجاب ايدىن
تأثيرلىرى يامىشىدى .

۱۷ تىرىن ئانىدە ، كەلسى بىكەن (مىلىمان آتلى و اجرا قومىيەنىك طە
بوزى) ، آق مىسجەدە كەلدى . خەلقكە ، مۇسسەسەلىك مىللىرى طرفىدىن اللرىدە
مىلى كۈك بايراقلىر اولدىقلىرى ھالەدە بويۇك سەۋىيەنىچ ايتىرىسىدە قارشىلاندى . مىللىر
طرفىدىن سىكرلەر قارشى چوق ھىجائىلى نەقەلر سۈيۈلەندى . بو نەقەلەر . آتلى طەبۇر
قومىيەسىرى آى واسىللى سىداھىد ايدى شۇ لىلىفە جۈۋاپ وىردى :

« بن ، اوج سەنەدئەرى و طەنمەزە قارشى بۇرچلى اولدىغىمىز خارچى وظيفەمىزى ياپىدۇ . بىشىمىز دە « قىرىم مىسلىمانلىرى مەركىزى اجرا قومىتەسى » نىڭ چاغىرەسى ئۈزەرىنە داخلى وظيفەمىزى ياپىغە كەلدى . بن ، بۇتۇن ئاۋرۇپا نامەنە دىيۈرۈم كە ، انقلاب و جەرىتە قارشى كىدە جەككەر كىم اولۇرسە اولسون آتلىرىمىزكە آياقلىرى آلتىدە ئەزىلە جەككەر . بۇ ، انقلابكە ، جەرىتكە ، قىرىمدە نظام و انتظامكە ياشا تىيماستە ، قىرىم جەمئىيەتلىك قۇرۇلماستە چالغىشە جەز . ايجاب ايدىرسە بۇتۇن ئاۋرۇپا بۇرچىمىز بۇ اوغۇردە جاتى فدايە حاضىر . ياشاسۇن قىرىم جەمئىيەتى !

۱۷ ئىشەن ئانى قۇرۇلتاى انتخابلىرى اچقۇن چىقارغان بىئاننامەدە شۇيە دەيلىۋردى :

« بۇگۇن ، قىرىم يارم آداسىنىڭ ھەر طرفىدە قىرىم تاتارلىرى ، يۈز ئوتۇز دۇرت سەنەدئەرى مەھرۇم قالدىنى مەلى قۇرۇلتاينە و كىلەر سايلىۋورلار . بۇگۇن بۇ بۇجۇق سەنەدئەرى استىدادكە ، ظەلمكە ، حقارتكە اسىرلىككە ھەرتۈرلۈسنى كۆرۈش ؛ مەلۇن و مەنقۇر سابىق ادارەنىڭ ھەرتۈرلۈ سۈرۈپەسىنى بىش ؛ ھەرتۈرلۈ واسطەلەرلە انقراضنە و مەھۇپە چالغىشەش قىرىم تاتارلىرى :

— بن يەنە وارم و وار اولاجىم .
 — بن يەنە ياشىۋورم و ياشا ياجىم .
 — بن اولدىم ، اولمەمەيە آند ايتىم و اولمە جەككە ! دىيە وارلغىنى كۆستۈرۈمكە ، سەنەدئەرى قاپالى بولغان قۇرۇلتاينى آچاق اچقۇن مەھۇرلار سەچپۈر . بۇگۇن قىرىم تاتارلىرى ، ئۆزىنى ئۆزى ادارە ايتىمكە اچقۇن ، ئۆزىنى ياساسىنى تەنخىم ايدە جەك قۇرۇلتاينىڭ تەملىنى آتپۇر .

مەھۇرلار انتخابى ، كىزلى و مەساۋى راي اصوللە يەككىلىشنى دولدۇرۇش اولان ھەرقايسى و ارىككە سۈرۈپەن بۇيۇك بىر ايسەتكە و شەنەسكە ياپىلدى . نامزىدەرلەر آراسىدە « قىرىم قانۇنلىرى مەركىزى قومىتەسى » نىڭ ئون دانە قانۇن نامىزدى دە باردى . باخاۋە ، ھەسەپچىلى اسمايىل بىككە قىزى شەفەقە خاتىم بۇ قاچا يردى نامىزدە كۆستۈرۈلدى و آيرىلدى .

مبعوثلر آیرلدى . ۲۴ تشرین ئان كونی كلدی . بوتون مبعوثلر باغچه سرايه طوپلاندیلر . گون ، جمعه كونی ایدی . مبعوثلر و خاق باغچه سرايك بويوك خان جامع شریفنده جمعه نمازینی قیلدیلر . مبعوثلر ، قورولتايك طوپلاناچنی خان سرايك (دیوان عالی) صالوننه ایبریلهدیلر . يول بويینه عسکرلر ، طلبه لر و بيکارچه خلق دیزلمش ملت و کیلارینی جانن و يوره کدن دوکیلن قووانچ باشلریله سلا ملیورلردی . عسکری موزیقه (بوللو) نی چالپور ، خلق سه و یجنندن باغیپور و جوشیوردی . .

قریمك بو مسعود و تاریخی کوننده قریمده بولمق بختیارلغی دویان بويوك طالمیرمزدن مرحوم حاجی خلیل فهم افندی ، ۱ نيسان ۱۹۳۰ تاریخی «أمل مجموعه سی» نده «۸ نيسان ، قریمك مصیبت كونی» باشلیغیله یازدیغی قیمتی یازیسینده بونی شویله تصویر ایدیپور :

روسیه نك هر طرفنده قان ، یانغین و کوز یاشندن باشقه بر منظره کورو لمدیکی اوزمانده قریمده یکی بر حیات و فیضلی بر حرکت باشلادی . ۱۹۱۷ سنه سنك کوز موسمی ابتدا سنده بر جمعه كونی باغچه سرايده قورولتای طوپلاندی و پك بويوك بر آلايش ایله خان سراينك اوستنه گوك بايراق چه کیلدی . اوكون قریمك یلیسنندن و یابانچیسندن مدهش بر جم غفیر سرای باغچه سنده بیریکمشدی . اوباراغی همیسی بدن بويوك بر هیجان و جوشقونلقله سلاملادیلر . گوك بايراق سرايك اوستننن کوكاره دوغرو دالغالاندیغی زمان :

« کوته یلیسنن گوك بايراق ، کوكکه ارسین . »

دییه باغیران بر سس ایشیدیلدی . بو صدایی خان جامع مناره سنندن مؤذك یوکسك و مؤثر صداسی تعقیب ایتدی : « الله اكبر . الله اكبر . » خلق بر آغز دن « الله اكبر . الله اكبر » سوزینی تکرار ایشدیلر . بويوك تاگری گوك بايراغی اونلره تکرار کوسترمشدی . اونلرک کندیلرینه مخصوص بر حکومتلری واردی . او حکومتك حمایه سننه صیغیان یابانچیلرده واردی . .

قورولتای صالونی گوك بايراقلره سورسشمش ، مبعوثلر و دیگله ییچیلر یارلرینه

اوپلور مشلردى .

قرىم باش مفتىسى و قرىم مسلمانلىرى مركزى اجرا قومىتەسى رئيسى چابى
جهان جوشقون و سوره كاي آقيشلار آراسىندە كورسى يە چقاراق قورولتايى
ايلاك آچيش نطقىندە شو سوزلرى دە سويلەمشدر :

« محترم مبعوث افنديلر !

بوكون ، بروجوق عصر دنبرى قاباش اولان سىلىسى تاريخمىز تىكرار
آچىلىور . بوكون ، بو (باب ديوان) دە طوپلانان قرىم قورولتايى ، روسىيە
حكومت مطلقەسى طرفىدىن اولديريان تاتار مىللى ارادەسى تىكرار جانلاندىرىيور .
بوكون تاتار مىللى تىكرار دوغيور .

قرىم يازم آداسىندە ياشايان تاتار مىللى دە عدالتىك تىلى اولان « ملتلىك
مساويلىكى و سربستلىكى » حقى ، بو مبعول قانۇنى جانلاندىرمىق ايچون سىز محترم
مبعوللرى يوردىنىك سىياسى تاريخمىك باشنە طوپلادى .

ملتلىك مساويلىكى اساس طانيان تاتار مىللى دە باشقە ملتلىك بايراقلىرىلە
براير اولان اوز مىللى بايراغى دە اوز قورولتايىنىك اوستىنە دىكىدى . .

ملتلىك عهدە مۇرە و برمش اولدىنى مبعوللىق وظيفەسى كىلەك بوتون معنا
سىلە اجرا ايتەمىزى بوكون مىللى وجدان بىرە امر ايدىيور . يارىنىدە مىللى و سىياسى
تاريخمىز تەندىكارانە تىقىدلىرىلە بىر تەقىب ايدەجىكدىر .

قرىم تاتار انقلابچىلىرى طرفىدىن قورولان قرىم مسلمانلىرىنىك موقت اجرا
قومىتەسى ، عهدە سىنە آلمىش اولدىنى ملت امانتى سىكز آيلىق سىياسى و اجتماعى
چالشمىلردىن صوركە بوكون ملتلىك سىرەچىلىش و كىللىرىنە تىسلىم ايتىمىكە
شرفلە نيورز . .

بوصورتلە ايلاك قورولتاي رسماً آچىلدىقدىن صوركە مبعوثلىك ياشلىسى
اولان (قابىسخورلى حاجى على افندي) رئيسلىك موقعى اشغال ايدەرهك ايلاك
جالسىنى اداره ايتىدى . قورولتاي رئيسلىرى ، وكىللىرى ، كاتىپلىرى آيرلىدى .
بوندىن صوركە رسماً تەبرىكلەر قبول ايدىلدى . روسلر نامىنە (حاجىوانوف) ،

يەودىلار نامى (آماليىسىكى) قىزىمىدە ، حق ، عدالت و حرىت ياشانماقچى اولان قورولتايى سلاملايدىلار . . . اوقراينىسا مىلى (راداسى) خصوصى بىر مەخسەلە قورولتايى تېرىك ايتىدى . . .

اتىلى و يايلاسىمىزدا كۆرلەر اوكلارنىدە كۆك بايزاق اۆلدىنى حالىدە ، . . . وزىقە ايله (بولۇ) مارشىنى چالارۇق ، مەمۇرىلەر و بىكارلارغا خەلقكە اوكتىدىن كىچىك رەسمى ياپىدۇلار .

قورولتايى ايتلك ايشى اولاراق (قانون اساسى) ياپىلاسىنى قىرارلاشيدۇردى و بونك لايىھەسىنى خاھىرلامق اوزىرىدە چىلى جىھان ، جەھىر سىيد احمد و جەھىر آبلاندىن مەركىب اوج كىشىلىك بىر قومىسيون آيدۇردى . بو قومىسيوننىڭ خاھىرلا دىنى ۱۸ مادەلك لايىھە قورولتايى طرفىدىن بەغىز دە كىشىلىككارلە قبول و تصدىق ايدىلدى .

قانون اساسىنىڭ ۱۶ نجى مادەسىنى مۆجىزىچە قىزىم اداۋەتىنىڭ قىزىم خەلق جەھىرىي اساسىدە قورولدىنى قبول و اعلان اولتۇردى . ۱۷ نجى مادەسى مۆجىزىچە دە قىزىم ئامارلىرى آراسىدە مەزىلاق ، بىكك ، چىلىك ، دوخوۋىلىك ، دىۋارىلىق ، كىنازلىق ، مەشىجانلىق ، پوسەلىيانلىق گىيى عىۋانلىرىك و بونلار وىرد كلىرى امتىيازلىرىك قىسىخ ايدىلىدىكلىرى بىلىدىرىلىۋوردى .

قورولتايى ايتلك مىلى حەكىۋەتنى قوردى . . . بونى ، يالىكز حەكىۋەت رەئىسى آيىرىمق و بونك دە كەندى آرقىداشلىرىنى سەچك اۋسۇلىلە قورولماسىنى قىرارلاشيدۇردى . بو قىرار مۆجىزىچە ، قورولتايى حەكىۋەت رەئىسى اولاراق چىلى جەھان آيدۇردى . چىلى جەھان تا ۱۳ ئىشەن ئانى آقشامى حەكىۋەت آرقىداشلىرىنى قىرارلاشيدۇرمىشىدى . بونلرى قورولتايە تەقدىم ايدەرك ائىماد رانى ائىستەدى . حرارتلى مەناقشەلەردىن صۇكرە بارلامىتتۇ (يەنى قورولتاي) چىلى جەھان حەكىۋەتتە ائىمادى اولدىغىنى اكرىتەلە بىيان ايتىدى . بو صۇورتلە ايتلك مىلى قىزىم حەكىۋەت دوغىش اولدى . حەكىۋەت ائاملىرى شۇنلاردى : حەكىۋەت رەئىسى و عدلىە مەدىرى چىلى جەھان ، ھەرىسە و خاھىجىە مەدىرى جەھىر سىيد احمد ، دىنىە مەدىرى احمد شەكرى ، مەعارف

مدیری ابراهیم اوزەنباشلی ، مالیه و وقف مدیری سید جلیل خطاط افندیلردی .
 قورولتای ، حکومتە اعتماد رأیی و بردکدن سوکرە ، بر بوجوق آی ایچون
 تعطیل ایلدی .

حکومت ایشە باشلامشدی . قریم و قریملیلر قورتولش ۱۳۴ سنە اول
 غایب استیکاری ملی حکومتلرینە قاوشمشلاردی . نه بویوک سعادت ، نه بویوک
 مختیارلقدی ! . . یازیق که ، دوفان بوکولش ، روسیه ایچرسندە هر طرفی قاپلایان
 یانغین دومانلریله قاپانمە و ایشیقارینی بول بول مقدس قریم طور اقلرینە دوکمه
 مکه باشلادی . . بولشویک دینیلن اژدرها ، فورطنەلرله بویون بر یانغین آلی
 کبی هر طرفی صاریبوردی . نهایت کوزەل قریمی دە دومانلر قاپلادی ، آولر
 صاردی . . قریمک کنج خلق جمهوریتی ایچون .مقدر اولانده بوایدی .

یکرمی ینشیک بولشویک ایشی و عسکر آق یار (سیواستوپول) دە عسبان
 یتدیلر . ۱۹ کانون اول ۱۹۱۷ یالطە شهرینی دە ییزدن حرب کیلریله طوبە
 طوتدیلر . بوصورتله بولشویک حاصیلرله قریم خلق جمهوریتی آراسینده حرب
 رسماً باشلامش اولدی .

بونی و بوندن سوکرە آلمانلرک قریمە کیرمه لری اثناسینده کی ملی غایانی اڭ
 بویوک صلاحیتله تصویر ایدن او زمانکی حربیه مدیری محترم جعفر سید احمد
 بک ۱۵ آغستوس ۱۹۳۰ تاریخی «أمل مجموعه سی» ، ندە «قورولتای و قریم
 استقلال دعواسی» مقاله سنده شویله دییور :

« ۱۹ کانون اولده بولشویک طورپیدولرینک (یالطە) شهرینی و
 ساحلاری تهدید و بعض برلرده عسکر چیقاراراق مظالمه ، یاغرایه ، قتل عامه باشلا
 ملری و ارکان حربیه کوندردکلری اولتیا تومک نتیجه سی بکله مکسیرین تجاوزە
 کیماری اوزەربینە بولشویکله ویکلره قارشى قریم خلق جمهوریتی مبدافە حربی
 شلادی .

قریم استقلال دعواسنک بو تاریخی و مهم وقعه سی بوراده تفصیله امکان
 یوقدەر . آنجیق ۱۳ کانون ثانی ۱۹۱۸ تاریخیه قادار ماسکیتک مختلف نقطه لر تده

جریان ایدن بو حرب ، بالخاصه (يالطه) و (آلمان) مدافعەلری قریم استقلالنی جانله ، قائله مدافعەیه عزم ایتیش بر ملتک وارانغی دشمنلرینه قبول ایتدیردی . استقلالچی او قرائینا ملتجیلرله عقد ایدیش اولان اتفاقه صداقتله قریم ارکان حربیه سی ، او قرائینا قطعەلری کونده ریلجیه . قادار ، قریم خارجنده (آلساندروسق) شهرینی بولشه ویکلره قارشى مدافعە ایچون بر قسم قوتی اوراده بولوندراراق بونی تأمین ایتدیکی حالده او قرائینالیرک کندی وضعییلرینی قورتارامالری و قریم وعد ایتدکای مهمات و جیخانە یاردمنی کونده رده مالری و بالخاصه رومانیاهه سنده مرحوم سلیمان سیلکه و یچک تشکیل ایتدیکی قول اوردونک وقتنده قریم کله مەسی یوزندن قریم عسکرلری داغلره چکلمکە مجبور قالدی و قریم بو صورتله بولشه ویک اشغالنه دوشدی .

قریمک بو دورده اوغرادینی وحشت و مظالم دشمنک وعدینک نه قادار یالان اولدیغی بوتون ملتە آکلاماراق هپسینی قریم استقلال دعوائی اطرافنده داها صیتی بر صورتده برلشدیردی . بو قائلی و الیم تجربه ایله قوتلەن ملی ایمان و وحدتله قریم تورکلری ، آلمانلرک « اور قیو » یه کادکلری خبرینی آلیر آلمان داغلاردان اینەرک کندی قوتلریله وطنلرینی جاننا وارلردن تمیزلە دیلر . تورک آتیلیر بولشویکلرک اڭ زیاده مقاومت کوستودکلری « آق یار » بیلە آلمان اوردوسندن اول کیردیلر .

او « آق یار » که آرتق قریم ایچون حیاتی اهمیتی اولان بر ایمان اولمقدن یاشیه ، قدسیتده قازانمشدی . چونکه ، قریم استقلال دعواسنک اڭ بویوک قربانی مرحوم چلبی جهان بولشویکلر طرفندن ویردکلری سوز خلافتله اولاراق جاننا وارجه اولدورولهرک اوصولره آتیلمشدی .

« آق یار » دوغرو قریم آتیللاری سرعتله اوچوران قوت ، یالکیز قریمی قورتارمق مقصدی ، قریم استقلالنی جانلاندیرمق عشقی دهل ؛ بلکە او قادارده قریملرک ملی وجدانلرنده الی الابد اولیه چک اولان بویوک چلبی جهانک روحنی بر آخ اول نمون ایتک اصلی ایدی .

بولشويكلارك دورت آيلتى اشغاللارنده قريمك و بالخاصه قريم توركلارينك
هر كوشك و حتى هر عائله سنك كچيردىكى بىك ر قاجمهيه رغماً آلمان اشغال قوئى
قريمده بوتون خلقى اطرافنده طوپلایان، برتك مؤسسسه بولاشدىكه اوده
« قورولشاي » دى . اونلرى هر طرفده برتك بايراق قارشيلاوردىكه اوده
« كوك بايراق » دى . . . اونلرى كوز ياشلريله ، منت و شكران حسلريله قارشيلايان
متجهد برتك ملت واردىكه اوده (قريم توركلرى) ايدى . . .

ايشته بالخاصه بو وضعيت ، آلمان اشغال اوردوسنه ، قريم استقلال دعوا
سنك صائيلارى محدود بر كنجليكك اثرى اولديغنه ، صاغلام بر قناعت و برمشدى . .
۱۹۱۸ . نيسانده قريمه گيرن آلمان اوردوسنك اشغالى آلتنده ، قريمده ،
توركلارك ، روسلارك و نمسلرك اشتراكيله جنرال (سلمان سولايكه وىچ) حكومتى
قورولدى . بونك خارجه و كىلى محترم جعفر سيد احمد بكدى . ۱۹۱۸ . تشرين
اول متاركه تاريخنه قدار كچن بو دورده جريان ايدن مهم و بالخاصه خارجه
و كىلمزك موقفيتله باشلاردينى تاريخى حادثهلرى بوراده تحليله وقت مساعدا دكلدر .
بونلرى ، ۱۵ . كانون اول ۱۹۳۰ . تاريخى امل نسخه سنده « آلمان اشغالى و
قريم استقلال دعواسى » باشلىق آلتنده يازدينى مقاله سنده بك ابى آكلاتان جعفر
بكك يازيسنك اوقونماسنى توصيه ايدهرم . .

۱۹۱۸ . تشرين اولده حرب ييتدى و متاركه ياپيلدى . ائتلاف حكومتلارى
غالب چيقمشلردى . آلمان ، عثمانلى حكومتلرى يه نيله شلردى . اسكى متهقلرى
روسيه يه يارديمى وجدانى بر بورج صايان و بونك پارچالانماسدن اورتايه چيقان
قفقاس ، قريم حكومتلرى آلمان و عثمانلى حكومتلرينك بر سياسى اويونلرى
تلقى ايدن انكلىز و فرانسز حكومتلرى ، بويوك روسيه يى ديريلمك غايه ستيه
اورتايه آيلان دمنىكن و رانكل كىي جنراللره ياردم ايتديلر . بوجنرالار بر
چوق مملكتملرله برلكده قريمده اشغال ايتديلر . واكثرتى روسلردن متشكل
(صالامون قريم) حكومتى قورديلر . قريم توركلرينك پارلامنتوسنى باصديلر و
اوراقنى آديلر . بوكا قارشى كلن وملى مختاريتلرى قوزومعه چالیشان توركلرى

ظلم و اوامره صوصددرديدر . آلمان اوردوسنىڭ قىرغىنى اشغالى ائىناسىندە ، قىرغىم اوردوسنىڭ تەشكىلاتىغا مەسئۇل بولغانلىقىنىڭ ئۆزىگە بىر قانچە خەبەرلەر شەكىللىنىپ كۆرۈلۈپتۇ . آلمان سىياسەتچىلەر ئۆز داھا ئاتى و اوزون كۆرۈپدە و قىتلىق بىر قىرغىم اوردوسى تەشكىل ايتىش و سىلاھلاندىرماش اولانلاردى ، بۇ كۈن وضعيت نام باشقا اولوردى . قىرغىم كافي درجەدە سىلاھسىز بولان و رانكىل اوردوسى و چكومتى ، اسكى بولونمىز روسىيەنى تەكرار جانلاندىرماق مەقسەتلىك ، تۈركك ھەشەشنى سىقەيدىلر و تۈركلەردە اوردوسىغا عەسكەر ئالغە باشلايدىلر . تۈركلەر عەسكەر و پرمىدىلر . و رانكىل ، بىر چوق كىچىك بىر قوروشونە قىزدى ، قىرغىم . قىرغىم تەكرار قان سىلى آقە باشلايدى . . فقط ، بۇتون بۇ ظەلملەر تۈركك ايماننى قىراجىدى . .

اون ايى جىلدك (تۈرك تارىخى) يازان دوكتور رضا نورىك ، بىشەنچى جىلدنىڭ ۶۰۵ نچى سەھىفەسىدە شۇنداق دىيۈر : « تولىستوى فلسفەسى » نام اثرى يازان مەھرور فەتت اوغلو مەدەت ، اعدام ابدىلەر كى شۇ ئۇنقى سەھىفە مەشھۇر : « سىز ، حق و حرىت دوشمانلرى ! ظن ائىمە سىگىز كە تاتار كىچىلەرنى قور شۇنە دىزەرەك مەلى قورقۇتاجق و مقاومەتنى قىراجىسىگىز . سىزك ايجون ابدى بىرلەك اولاجق اولان اولونمىز ، تاتار مەلىكە ، حرىت اوغرىندەكى ھەقدىس ھەرىندە قوت و سىزە قارشى نەرت اولاجقىدۇر .

« شانلى ماضى بە مالك ، مىلى ايمانلىق قولى اولان تۈرك تاتارلار مەلى قىرغىم ، قەقەسىدە ، تۈركىستاندە ، آفادولودە سىزدىن بولۇرك ، شانلى ماضىنىڭ تەقەبى اولاجقىدۇر »

۱۹۱۸ تىشرىن اولۇندىن ۱۹۲۰ تىشرىن ئاينىگە قەدەر دوام ايدىن دە نىكەن و و رانكىل دورىندە ، قىرغىم استىقلال دەۋاسى ھەققىدە ساغلام و مەفضل سىلەكى ايدىنك ايسە بىزك يىنە مەھتەم جەھەز سىداھەد بىك ، ۱۵ كۈن ئالدى ۱۹۳۱ تارىخلى ئەمەل جەمئەسىدە (سالامون قىرغىم ھەكومتى و و رانكىل دورىندە قىرغىم استىقلال دەۋاسى) باشلىغە يازدىغى قىممەتلى ماقالەسىنى اوقۇمالرىنى تۈسىيە ايدەردۇر .

۱۹۲۰ سەھەنىڭ تىشرىن ئاينى ابتەللىدە ، بۇندىن تام اون دىرت سەھە اول ،

كۈزۈل قىرىم تىكرار قىزىل قانە بوياناراق قىزىل بولشويك ادارەسىنى كېردى .
اون دىن سەنەدلىرى مەقسەس يوردىمىزك و مظلوم ملتەمىزك نەلر چىكدىكارىنى سۈيە
مىيەچىكم . بونلرى ھېكىز بىلەن بولسۇن . بىن . سىزە يالسىزىمىز مەھرىم سىيەداحمىد
بىلك ۱۵ شىباط ۱۹۳۱ تارىخلىكى مەلۇماتىمىز سەنەدە بولسۇن . بولسۇن . قىرىم ئىستىقلال
دەۋاسى ، يازىسىنى اوقوماگىزى تۈسىيە ايدىيورم .

بىن ، سىزە ، بونلردىن نەتىجە چىقارمىق و طولىدىمىز مەقسەس يولك دۈشۈرۈلگەنە ،
بىرى سەھەت و ھەقە اولاشدىراچقە قىتەت ايدىندىرىمىك ايسىيورم :
۱ - قىرىم بىلك سەنەدلىرى بونون مەناسى و قوتىلە بىر تۈرك يوردىدۇر . اورادە
تۈركلەر ۵۵۵ سەنە ھەكۈمەت ادارە ايتىشلاردۇر . حالا ياشامىدە اولان جامەلەر ،
سرايلەر ، مەدرىسەلەر ، قەلەلەر ، يوللار ، كۈپرۈلەر وداھا بىرچوق تارىخى و مەدنى
بىرلەر بىراقىشلاردۇر .

۲ - چارلىق ادارەسىنىك مەھشى ظەلملىرىلە ھەنەقەدار كۈچىش اولسەلەردە ،
بۈگۈن قىرىمدە كەنە بىر تۈرك اكاپىرى وادىر . بورادە ياشايان روس ، يەھۇدى ،
ئىسپە ، بولغار ، روم كەيى مەخلف مىلتىرى آيرى آيرى ھەساب ايتىدىكىمىز نەقىدەردە
تۈركلەرنى ھېسەپسەنەن فەلە اولدىقنى كۈرۈرۈز .

۳ - قىرىمدە فەلەلەلە بۈگۈنكى بولشويك ايتىستايىنىلەردە ئاستىدۇر .
بونلەك ايتىچۈندىر كە ، ۱۹۲۰ دىن بىرى ، قىرىم سوۋىيەت جەھۈرىيەتك شورا رەئىسى ھە
وقت بىر تۈرك اولمشۇر .

۴ - قىرىم يارم آداسى ، طۈرراغەنەك زىنكىلىكى ، ھە تۈرلو ايتك مادەلە
صاحب ايتامى ، جەغرافىيە ۋە مەھشى ايتبارىلە آيرى بىر ھەكۈمەت اولارق ياشامىق و
كەندىسىنى ادارە ايتك امكانلىرىنى ھازىردۇر . بونك مەستەل اولماسى ، بىن المىل سىيە
ست باقمىدە خەللىدۇر . بونى داھا آكلامىق ايتىشەنلەك يەنە مەھرىم جەھرى سىيە
احمىد بىلك ۱۵ مارت ۱۹۳۱ ايتىدە (قىرىم ئىستىقلال دەۋاسىنىك سىيەلەرى و اساسلىرى)
وقومالرىنى دىلەرم .

۵ - قىرىمدە مىلى بىلىكىنى بولش ، اوز جەرقى قوتلىندىرىمىش ، اوز يوردىنى

۶-۲۴. آخرین فایده قورولان ملی قورولتای حکومتی ، قریب خلقی
جمهوریتی تأسیس و اعلان ایتمیش ، قانون اساسی یاپمیش ؛ اوقریاتنا ، المانیا و
عثمانلی حکومتلریله رسماً مناسبات و معاملاتده بولمیش و تاریخلره کچمیش بر
سیاسی و اجتماعی وارلق کوسترمشدر . نو قورولتای و ملی حکومت ، قریبده
تورکک یاشادیقنه ، تورکک تاریخی ، سیاسی و اجتماعی حقلمی قازالمیش و یاشما
تیلمیش اولدیقنه برر جانلی و قوتلی شامدلردر .

۷ - ايشتە نىز ، كىمىمىزنىڭ قىزىلى اولادىمىزنى ، اونۇنمايان ، يۈرەكلىرىمىزدە ، بىزنى
مىلى ايمان مىللىيان نىز ، بوتون بوتونلىقنى ، سىياسى ، خەلقنى ، مىلى واراقلىرىمىزدىن
دولانى ، قىزىمىز قىزىلىمىز كىمىز ! ، دىيۈرۈز ، بۈيۈك قورقۇلۇشى ، چۈشۈرۈش ،
بىز بۈيۈكلىك ، ئارخىمىز ، سىياسى ، مىلى واراقلىرىمىز ، داياندىنى ، قادار ، ئىنسانلىق
، مىللىيەتلىك ، عدالت ، پىرىنسىپلىرىمىزدە ، داياندىمىز ، نىز ، كىمىمىز ، خەلق ،
ايستەمىز . لايىق باشقىلارمىزدە ، ئىچكىمىز ، ئىشلىمىز ، ئىشلىمىز ، نىز ،
بۈيۈك چەتلىك ، چەتلىكلىك ، دىيۈرۈش ، نىز ، قىزىمىز ، مىللىيان ، بۈيۈكلىك ،
لايىق ، ئىستىيۈرۈش .

۸- بر، بوقدس ایدم آنزك تحقیقه انسانیه و بالخاصه توركله حقوق
قائده لی انسانك سعادت و رفاهنه سر بستم و معتقل اولارق ذاها فضلہ چالیشق
امكانی بولق صوریله . . اللی میلیون تورك دنیاسك امیرلکدن سیلکینمك
ایستین اولسكلرندن بیرینی قورقارمش، اونك بر قسمنه حریت و استقلال
قازاندرمش، اونك قنلر صیزان عضولرندن بیرینی صاعقلالاشدیرمش اولق
صوریله . .

۹- تورك دنياسى، بو كوناكى موقت سىياسى قومبينه زونلردن اوسته چيتميلارق

پسېر ايديليكي قەدىردە ، آچىق اولاراق كورولوركة ، بو كون دىلنى ،
 ناريغىنى ، خرىنى ، استقلال ايده آلنى پرلشديرمكة چالشيور . قريم ، ازربايجان ،
 ئايدىل - اوزال ، توركستان ؛ بو تورك دنياستىك بو مقدس املنى ، اوغرىندە
 چىرىدىغان و آغا بىكارى مستقل توركەنك ايزىدن يورون برر تورك اولىكلريدن .
 بونارك مقدس امللارى تحقق ايتدېرمەلرېدن توركچىلاق قدرت بولاجق ؛
 توركلەك شرف و قوت قازاناجقېدىر .

۱۰ - بزم حرىكىمىزى ، چاليشمالرمىزى آكلامايانلر جاهىللار ؛ آكلامق
 ايستەمەينلر ، غرضكارلردىر . برنجىلرى مەذور و صوجىسز كوزولەتپايرلر . فقط
 ايكنىچىللىرى ، توركلەك قەدىستىكى كوچولمىكە ر توركچىلاق قەدىستىكى قەدىمە جابالا
 دقۇرى ايچون صوجىلېدىرلر .

۱۱ - بزم باشقەرىنىك قرق اودالى بولوط يىرتان سىرايلىرىندە خەدىمچىلاق
 ايدهرك ياشامقەدان كەندىمىزك ايكى اودالى كوچوك فقط شىن و مەشعود اوجىمىزدە
 مستقل و حاكم ياشامىنى حوق داها طائىلى و كارلى نولپورز و بونك ايچون كو -
 چولكەدە اولسە ، اوز يوردىمىز قەدىمە قناعت ايدىيور و كوز دىكىپورز
 ۱۲ - ۱۹۱۴ - ۱۹۱۸ بويوك حربى استونىيا ، ليتوانىيا ، لەتونىيا ، آلبانىيا
 و جەسلوواقىيا ، بولونىيا كىي بر حوق مستقل دولتلىر ؛ عراق ، سورىيە كىي
 جەمىلى حكومتلر ، فلسطين كىي مانداتلى يوردلر دوعوردى . بونارك لك
 چوغنى ، روسىيە ، آرىستىيا - مجازستان و عثمانلى ايمپراطورلارنىك سىقايلىمىسندى
 چىقىدى . انقاضىدىن داها دوعاجق حكومتلر ، اسيرلىگىدىن داها قورتولاجق
 ملتلر اولان بر مملەكت قالمىشسە اوده گەنە روسىيەدە ر روسىيەدەكى توركلر ،
 استقلال قازاناجق و بونى مەكىل صورتدە ياشاناجق و يوروتەجق بر سورىيە
 كىشىلر و بونك بوتون مەدىنى مەنا ايله حاضرلاشمىلاردىر . بو كوناكى وضعيت بوندى
 اون يدى سنە اولكى وضعيتدن چوق فضلەدە گىشمىش و لەهمزە آچىلمىشدر . كچن
 سىغىرىكى عجمىلكار ، شاشقىنلقلر و الدائىملر آرتق اولمەجقېدىر . كچن سىغىر ،
 روسىيە توركارى استقلال ايچون بوتون مەناسىلە و زماىىلە حاضرلا نامامىشلىردى .

لاکین شیمدی ۱۷ سنەدئیری برچوق تجربەلر ودرسینلرله یەتیشمیشلر و حاضرلارمیشلردر .

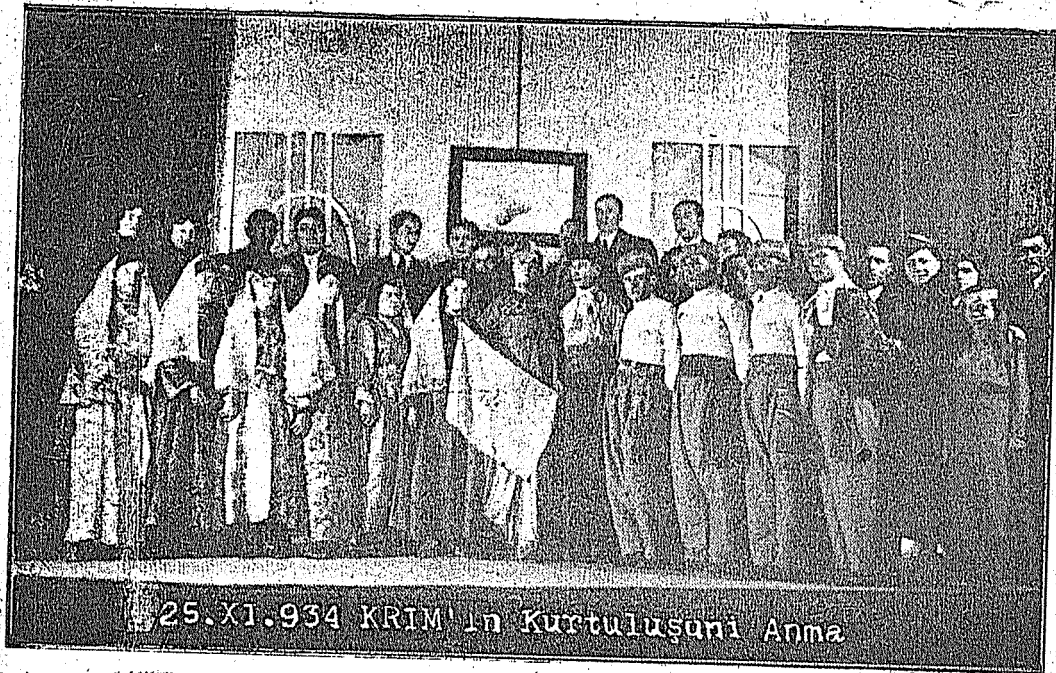
روسیه تورکاری دیکر بوتون روس محکومی ملتله برلکده ایدە آک و اورتاق منفعت برلکی حالنده برجهده چالیشمقدادرلر . بونلرک رویتلرە قارشى تشکیل ایتدکاری قوت ، ۹۰ میلیونلر برکتلەدر . بونلر ملی آمل و بیلگیلری تام معناسیلە بولش قوتلی و قدرتلی برکتلەدر . بونک ایچوندرکە ، صوبەتلر ، بوکون الک زیاده حربدن قورقیورلر و اونى هر یە سبانه اولوزسه اولدیسون . اوزاقلاشیدیرمغه چالیشیورلر . . فقط ، بوکونکی ملتلر آراسی وضعیت اویادار اولغونلاشمیشدرکە ، حرب قابویە وورمقدادر . حربک ظهوری ، بولشویکلرک یقیلماسی ؟ قزیم ، قازان ، آزه ریاچان و تورکستان تورک اولسکلرینک قور تولماسیدر . . بو مسعود کونک ، یارینکی داها غلبەلق ملتلر بولمیشدە برتورکیە مرخصی یانده بو مستقل تورک اولکلرینک بزر شملک بولمە جملری کونک ، دوغماسی و یاشانماسی ده جوق یاقیتدر . بونی امید و ایمانله بکلەیم .

پروگرام

« قریك قورتولوئی » آكاسنی یایانلر

- ۱ - قونفرانیس م . ح . فاضل بای
- ۲ - نورلو (اورکستره ایله)
- ۳ - قریم طابوسی . نجمیه عثمان خانم (امین زکریا) بای ترتیب ایتشیدر .
- ۴ - قازانی گهجه قورو
- ۵ - آند نکهمن . قورو
- ۶ - عرب بابل (شعر) . نجمیه رضا خانم

بازارچقده قریم قورتولوش کوننده مسامره یایانلر

۷ - اوپکله و اویونی . امین زکریا ، شکری شوقی ، اسماعیل عثمان و رشید
ستار بایلر .

۸ - قریغا (شعر) عالیہ احمد خانم

۹ - تیلہ کیم (شعر) فکرت حاجی حافظ اسماعیل خانم .

۱۰ - مندیلا اویونی نجمیہ رضا خانم

۱۱ - تاربخند بر داووش (شعر) عمر طاهر بای

۱۲ - قایتارما اویونی امین زکریا و شکری شوقی بایلر

۱۳ - آند نه تنکمن آیتامان (شعر) خلیل عبدالحکیم بای

۱۴ - مالینا (صولو) صبریہ ابراهیم خانم

۱۵ - قالابالق اویونی نجمیہ ، صبریہ ، زهدیہ خانم ؛ امین
شکری و اسماعیل بایلر .

۱۶ - جانای قورو

۱۷ - یازفا چیتسام اوپہ رقتی نجمیہ رضا خانم و امین زکریا بای

۱۸ - توران مارشی قورو

اور کستره و قورلر محمد زکریا بای طرفندن اداره اولونمیشدر .

وارشوواده قورولتاي كوني

« شرق كنجىلر برلىكى قىرىم شىبىسى ، نك تىرىپ استىدىكى ۲۴ تىشرىن ئانى ۹۱۷ قىرىم قورولتايىنىڭ آچىلما كوني وارشوواده شرق انستىتوتى سالونلارنىڭ چوق جاتلى بىر شىكەدە قوشۇلغانىدى . . . بويوك سالونك قارشى طرفى لى و طاراق دامغانلى قىرىم مىلى بىر اقلرى سوسايوردى . اورنادە توركىيلىكك بويوك يولباشچىلارنىڭ قاسىرالى اسماعىل بىلك ؛ ايىكى يان دىوارىدىن بىرنە قىرىمك بويوك شىپىدى پايى جىھانك ، دىكىرنە ايسە اولو يولباشچىمىز جىغىر سىيد احمد بىلك رىسەلرى آچىلماشەدى . . . سالونى ؛ لىلى منورلى ، جىمەداش گورجى و اوقرا . . . ئىتالىلر ، قاردهش آذربايجانلى ، ايدىل . . . اوراللى ، شىالى قفقاسىيالى و قولونىسى دولكورمىشلردى .

« شرق انستىتوتى » شرق كنجىلر برلىكى O. K. M. ، رىيسلارنىڭ « پەدا » افندى مىراسىمى آچمە سوزىنە شو صورتە باشلادى :

« . . . مىلەتنىڭ تارىخىدە اولە دوئوم آنلىرى واردىكە ، بو آندە خەلقك بىوتون قوتلىرى بىلەنك نام بىر اقتدارلە دولەت ئىشكانى ئىحقاق ايتىدىرلر . ايشە فرانسىزلر ايجىن باستىلك اشغاللى ، لىستىن ايجىن ۳ مايس قانون اساسىسى نەقادر دىكرلى ايسە ، قىرىم تاتارلىرى ايجىن دە (۲۴) . تىشرىن ئانى قورولتايىك آچىلما كوني غىنى درجەدە اهمىتى و قىيەتى حازىر . . . دىمىش و بولشويىكلارك بوردىمىزدەكى خىجاعتلى خرىكتىلارنى تىصویر ايتىدىن صوكرە سوزلارنى شويىلەجە بىتىرىمىشدر :

« و بىرلەچك ايتىضاحتىدىن لى افكار عمومىيەسى قىرىم استىقلالى و قىرىم تاتارلىرىنىڭ صاواشلىرى و كولتور خرىكتىلرى خەقنىدە كرىكى قادار بىلىكىلەنەچكىدر . و نىهايت شو آگلاشنىلا جەقەدر كە ؛ اودە : « قىرىم يالىسكىز قىرىملىلر كدر . »

بۇندىن صوكرە بىر قىرىملى كىچىچ طرفىدىن پىئانو ايلە قىرىم مىلى مارشى « بۇرلو » چالغىش و حاضىر بولغانلار طرفىدىن آياقەدە دىكلەنمىشدر .

ایکینچی سوزی « و . ک . م . » « قریم و ایدیل - اورال تورکاری »
شعبه سی رئیس میودیشہوسکی افندی آلمش و نطقہ شو شطردہ باشلامشدر :
« قریم » بو کون سوویت روسیہده تضیق کورن یوردلر آراسہ - ندہ
بولونیور . کوچوک فقط کوزل یورد . . یشیل آدا . . بو مملکتی لہ شامیری
« میسکیہ ویج » شعرلرندہ نہ قادر کوزل ترم ایدیور . چالیش - قان و درین
کولتورلی جنگیز خان چوققلری کیرایلر ، عصرلرجه اول بو یوردده رلشدی
و یتیشدیلر . « دیدکن صوکرہ مہدیہ فک و بالחסہ فاصیرالینک اجتماعی حر .
کتلرندن بحث ایتمشدر . بوندن صوکرہ چلی جهان و جعفر سید احمد بھارک
خارجدہ کی استلال حاضرانی حقندہ ایضا حاتدہ بولومش ، و :

« ۹۱۷ انقلابک باطلاماسیلہ « قریم استقلال قومیتہ سی » قریم مسلمانلری
قونقرہ سی یاپیور و طوبلانیدہ چلی جهان قریم مفتیسی سچیلپور .
ایشته بو قونقرہ ایله بوتون قریم ملتجیلری برلکاری قوزمش اولویورلر . سکیز
ایاق حاضرلقدن صوکرہده ۲۴ تشرین ثانیہ ایلیک قریم قورولتانی آچیلپور .
بو صورتلہ یوز اونوز دورت سہ دہری اسارت خلقہ سنہ صوقولش اولان قریم
تاتارلری ، سیاسی و کولتور قوتلری ایله ، استقلاللری تکرار الہ آلپورلر .
خطیب بونی متعاقب ، چلی جهانک قورولتانی طرفندن حکومت رئیس
سچیلدیکی ، قریمده یاشایان خلقہ قانون اساسی طرفندن مساوات ویرلیدیکی ،
قادینلرکده بو مساواتدن استفادہ ایتدیکی و دیگر اجتماعی حرکتلر حقندہ
معلومات ویردکن صوکرہ :

« - فقط طالع ، بو قهرمان ملتک یارادیجی قابلیتلی ایله ، کوزل آنا
یوردلری تکرار اعمارہ باشلامالریہ امکان ویرمہدی . . چونکہ ، آج کوزلہ
صالدیران دہنیکن ، ورائیکل و بولشویککک قوتلریہ قارشى قریمک الک دکرلی
اولادلری چاریدشدی ایسہده ، مقدارجه یک آز اولدقلرندن قارشى کلہمدیلر . .
نهایت قریم ، بو سفر بولشویککک طرفندن اشغال ایدیلدی . حکومت ریسی
بولوان چلی جهان ایله بویکی مسئولیلر طرفندن وحشیانہ بر صورتہ یازجا

لاناړق سېواستوپول سولرینه کومولدی . بونکله برابر قریم ، استقلال اوغرنده
 بر چوق قیمتی شهیدلر داها ویردی . « دیمشدر . بوندن صوکره بوکون ،
 قریم خارجنده بولونان قریملرک آتا بوردلرینه اولان باغلیقلاری ایله استقلال
 ایچین جالیشلارندن و کوتور حر کتلرندن سخت و سوزینی شو جمله لرله بقیرمشدر :
 « بز - لهیلرده عینی روس اسارتی کچیردک . فقط نهایت عینی دورلرده
 بویوک شفغمز مارشال پیاسودسکی نک رهبرلکی ایله استقلالیزه قاووشدق . عینی
 روسک اسارتی یاشادیغمزدن بو آجی بی الک ایی بز خس ایور و آکلاپورز . .
 اونک ایچین درکه ، بوکونکی کون قریم تاتارینک بایرامی بزمده بایرامزدرا
 (آلفیشلر) بزحرز . . و بز ، تضییق گوردن بوتون ملتلرکده حریتی و یقین زمانده
 استقلالیزه قاووشمالرینی حاندن آرزو ایپورز . . بوکون مناسبه ده قریم تاتار
 لرینک ملی بایراملری اولان بوکونی ، عزیز دوستلرمزه ، جاندن تبریک ایدهرز .
 ایی آلفیشلارنان بو نطقدن صوکره ، لهستانده کی توزک - تاتارک « له تاتار
 لری کوتور و نیلکی » برلکلرینک وارشووا رئیسکی آندن « حمید ، بک
 بشو صورتله یاشلامشدر :

« - ۲۴ تشرین ثانی ، قریم تاتارلرینک کنیدی استقلاللارینک تمای قوردقلری
 کوندر .

۲۴ تشرین ثانی ۹۱۷ تاریخی ، قریم تاتارلرینک قورولتایی آجدقلری
 بوکون ، قریم تاریخچه آلتون مرکبله یازیلماچقدرد . بو حر کتلرله قریملر یاشامق
 ایستنه بر ملت اولدقلرینی آکلامشدر . « دیدکدن صوکره ، قورولتاییک
 عصرلرجه حر یاشامش برملتک حیات مرکزی اولان « خان سرای » فی تصویر
 اتمش ، و :

« - قریم استقلالنک لیده ری و مشهور سیاستچیسی جعفر سید احمد بک
 « قریم ، آدی قیمتی اترلرنده بوکون ایچین « بوتون قریملرک قلمبندم ابدیا
 یاشایاجق بوکون ، انقطاعه اوغرامش قریم استقلالنک باغلانیشیدر . « دیپور .
 بز له تاتارلرینکده قلمبندان بوکون قطعیاً چیقماچقدرد . بزم همیزک دامارمزم .

ريمن گلش اولان اجدادىمىزك قانلىرى آقپور . بزده عيى ملت اسمى طاشيو .
و عيى دىنده بولونيورز . قرىم مسئلهسى بزم ايچين هيچ بر زمان يايانچى اولماشدر .
۹۱۷ ده قرىم استقلالنه قاووشدىنى زمان بر جوق له تانارلىرى قرىمده كى قارداشلىرى
ايله برابر چالشمق ايچين قوشمىشلىرى . بويله بوتون قلمىزله قرىمده كى
قارداشلىرىمىز باغلى اولديغىمىزى اثبات ايتدك . كله جكدده قرىم قورتولوركن و
دينه اولاجقدر . (آلفيشلر)

هيچ شمه سىزكه ، آرامزده ، قرىم اسارت زنجيرلىرى قيرارق استقلالنه
قاووشدىنى زمان اورايه كيدرك بوتون تشكىلاتلرده چالشمق بر جوق له
تانارلىرى بولومقده در .

شانلى بر تاريخه مالك قرىم خالق ، ديكر روسيه مسلمانلىرى كى ، بوكون
اك آغير كونلىرى ياشامقده درلر . بونكه برابر ملتچىلك حىزنى غايى اتمه مشدر .
بوكون ، ، قرىم وطنپوزورلى هر طرفده استقلالچى روحلرله صاواشلىرىنه دوام
ايدىورلر . بوكون هر نه قادار قرىم و قرىملىلر چوق آجى كونلر كچرىيورلر
سده ، چوق امينزكه تاريخ ، قرىمك استقلالنى تدرار كوستره جك و صحيفه لرينه
كچيره جكددر . (آلفيشلر)

بو مراسمه بوراده كى له تانارلىرى قارداشلىرى آدنن ، بو قورولماى كوني
مناسبتيله بوتون قرىملى قارداشلىرك بك محترم جعفر سيد احمد بكه قرىم استقلال
كونك تزدن دوغماسى بيله مك شرفى بكا دوشديكىدن دولاني چوق بختيارم . .
ياشاسين قرىم و قرىملىلر . . .

محمد بكك چوق آلفيشلانان بو نطقدن صوكرام قرىملىلر دوكتور عبدالله
ذهنى بك قرىم - له تاريخنى مناسبتانه دائر آشاعيده كى ايضاحاتى و ير مشدر :
« - تانارلر لهستانله ايلك دفعه اون اوچونچى عصر ك ۱۲۴۰ سنه لرنده
غربه دوشغى ايلرله مكه باشلادقلىرى زمان تماس ايتمشلردر . بو آتئينر ۱۲۵۹
و ۱۲۸۷ سنه لرنده ده اولمشدر . بوندن صوكرامى دورلرده اوقراينا طرفندن
بعضى هجوملر اولمشدر . ايشته تانارلر ، اصل بوزماندان صوكرام لهستانله مناسبتانه

بولونیورل قریمک هنوز کرای حکومتی تأسیس ایتهدن اول ۱۳۹۹ سنه سنده
خلوقنامش خان (ویطولد) ده بویوک یاردم ایتدکاری کی ، ۱۴۱۰ سنه سنده
ده زاکووی و قریزاسی لر قارش و قوعبولوب لهیلرک بویوک مظفر نطیله نتیجه
لهنن محابیه ده تاتار اوردوسنی لهیلر بویوک یاردملر ایتشد . بوندانصو کرای
داها بر چوق یاردملر اولمشده بز بوراده بالخاصه قریمده کرای حکومتی
تأسیس ایتدکدن صوکره کی قریم - له مناسبانه تماس ایده جکیز .

کرای سلاله سنک ایلك خانی اولان حاجی کرای لهستانک شیرق حدو
دنده دوغمش و بویومشدر . قریم تحتنه کچر کچمز ایلك ایشی لهستانله دوستلق
و تجارت معاہده لری یامق اولمشدر . اونک اوغوللری منلی کرای و محمد کرای
خانلر زماننده ایسه بو دوستلق داها فضله آرتدیریش یاغملکو و اوغوللری
اولبرنجیت و زیکمونت تانارلرک یاردیمی سایه سنده بر چوق حربلر قازانمشدر .
اون بدیجی عصرده ایسه قریم - لهستان دوستانی دها زیاده آرتمشدر .

اسلام کرای و قارداشی محمد کرای خانلر لهیلر چوق بویوک یاردملر ده
بولوشلردر . خانلر بالذات اوردولرینک باشنده « له قارداش لرینک » یاردیمه
کلرک ، وسقوفلری ، اسوه چلری ، محارلری ، قازاقلری بر چوق دفعه لر
مغلوب ایتش ، و لهیللری آغیر وضعیتلردن قورتارمشلردر . بو ایکی مملکت
آراسینده آراسیرا آکلاشامانزاق اولدنیسه ده اکثریتله بونلر له قرالاری سبب
اولمشلردن . ۱۶ ، ۱۷ و ۱۸ نجی عصرلرده کی دینی تمصب ، بر چوق
قرالاری هیچ بر سبب اولمادن ، قریم ایله قطع مناسباب ایتدیرمشدر . اگر
بودینی تمصبده اولماش ، و هم ایکی ملت روس چارلرینه قازشی برجهه امش
اواسه یدیلر ، بلکه بو ایکی ملتک باشنه صوکره دن آجی اسارت فلاکتی کلز
و استقلاللری صاغلام تملر اوزرنده دوام ایده ردی .

قریم - له مناسباتک قیمت و اهمیت آکلامق ایچین له کتبتجانه لری و
موزه لری ایله آرخیولرنده بولونان قیمتی وثیقه لری قاریشدرمق کافیدر . بونلر
دن آکلاشیلاجق ، نتیجه خانلر منک لهستانله ابدی بدوستلق ایچنده یاشامق

ایستادگاری و بونی هرفرصتده تطبیق ایستادگاریدر .
 قریم - له مناسباتی ، قریمک روس استیلاسنه کچدیکی شاهین کرای خاز ،
 دورینه قدار دوام ایتمشدر . قریم ۱۷۸۳ سنه سنده استقلالیتنی غایب ایتدی .
 سکیز سنه صحر گزاده لهستان تماماپارچالادی . بوگون لهستان ، بوندن اونیدی سنه
 اول آلدینی استقلالیتنی صوگ درجه قوتلندیرمش و آوروپانک الوبولک حکومتلری
 صیراسنه کچمشدر . . بوکا بز جاندن سویدیورز . . لهستان یکی مستقل حکومتی
 قوردینی زمان ، اونی الگ اول سلاملایانلر آراسنده قریم خلقی بولونیوردی .
 نزد کله جکده وطنمیزک اسارتدن قورتولاجقنه ایسایورز . اوزمان ، تاریخی
 اعتبارله بربریه چوق باغلی اولان بو ایکی ملت ، استقبالدده دوستلیرلی دوام
 ایتدیره جکلر و مشترک استقامته آل برلکی ایله چالیشاجقلردر . .
 عبدالله بکک عراقله دیکلهن تاریخی ایضاحای مشاف ، قریملی کنجیلردن
 اراهم بک طرفدن باشده چلبی جهانک « آند نه تنکمن » شعرلی اولقی اوزرد ،
 رومانیده کی استقلالچی کنجیلرمزدن ایوب موسی بکک « بر تیلک » ، آیران
 طوقک « تیلکیم » شعرلری و جوراباطرک « جورمه » و دیگر بعض شعرلر
 تورکجه اولارق چوق هیجانلی ر صورتده اوقومش و له کجیلری طرفندن
 لهجهیه ترجمه ایدیلرک چوق آلقیشلامشدر . .
 بوندن صوگرا حاضرین ، تکرار آیاقد قریم ملی مارشی « بوزلی نانی
 دیکلهمش و مراسمه نهایت ویریشدر .

مسافرلر ، سالونده کی قریمیلرک بوملی کونلرینی پک صمیمی ر صورتده تبرک
 ایتشلر و کوزل قریمک یقینده تکرار استقلاله قاووشماسی و کله حسک بوطلولامه
 کونلرینک حر قریمده کچیریللمسینی معنی ایدرک داعیلمشلردر . .
 « ویلنا » شهرنده :

۲۴ تشرین ثانی ۹۱۷ کونی ویلنا شهرنده کی قریمیلر و قریمی سمنلر و
 لهستان تورک - تاتار کنجیلری آراسنده چوق هیجانلی ر صورتده قوطلولامشدر .
 ویلناده کی قریملی کنجیلرمزدن (قریملی جیکیت) بو تاریخی کون حقنده مفصل

ايضا حات وىرمىش و ملتىمىزنىڭ بوگون كىيىدىكى اسارت كۈنلىرىنى آجى بىرلىسالىھ
 آكلاتىمىشدر . فقط ، ايمانك زىرە قادار ضەيفلەمەيدىغىنى ، قىرىم استقلال دىعواسىنىڭ
 ھەر قىرغىلىنىڭ قابىلىيەتلىرىنى يىگانە ئىش اولدىغىنى سۈيىلەدەكەن سوڭرا سۈزلىرى
 شۈيىلەجە ئېيتىمىشدر :

« - آرقداشلار ، بوگون بۈردىمىز بولشويىكلارنىڭ قانلى جىزمەلىرى ، آلتىندە
 بولۇپتۇر . ملتىمىز چارلىق روسىيەدىن ناسىل ظلم - جىكەنلىككە ئۇچرىدى . بولشويىكلارنىڭ
 عىنى شىلىرى كۈرۈپتۇر . ملتىمىز بو فلاكتىدىن قورقارمىقى ھەر قىرغىلىنىڭ ناموس
 و قان بۇرچىدىر . بىز استقلالە قاووشماقچى . ملتىمىز بو اوغرىدە ئېنى قان آقەتەنلىرى و
 يېنە آقەتەنلىرىگە ھازىر . بولشويىكلارنىڭ سىياسىتىنىڭ چۈرۈك تىللار اوزىرىدە بولۇپتۇر ،
 بىزنىڭ ملتىمىزنىڭ ايسە حق دىعوالىرىنى مىلى بىرلىككە يېزىپتۇر . بىزنىڭ مىلى - مىنىل
 بۇردىمىزنىڭ مىنىل قاووشىدىراقىمىز . . . آرقداشلار بىزنىڭ باغرىمىز :

ياشايسىز قىرىم استقلالى

وارشۇۋا : سىلىم ۋىلى

ياكلش - دوغرو سوزلر

ياكلش	دوغرو	صيفه	سطر
طربلا	طوبلا	۲	۳
جيتلر	جيتلر	۵	۷
اوقرا با	اوقراينا	۱۰	۲۱
ده نزلره	ده نزلرده	۱۲	۱۲
توزلرينه	توزلرينه	۱۳	۸
اوصولله	اوصولله	۱۷	۱۸
گنجاييكلك اثرى	گنجاييكلك دكل ، بوتون خلقلك		
	وملى وجدانك مقدس املى واثرى	۲۰	۸
و اولمله	و اولومله	۲۱	۱
خبرلرى	ضررلرى	۲۱	۲
قريمده فضلله انى	قريمده نوركلرك فضلله انى	۲۲	۱۶
داها آكلامق	داها اپى آكلامق	۲۲	۲۲
ياشايلان بر چيچكلردن	ياشايلان چيچكلردن	۲۳	۱۷
چيچكلردن بوكت	چيچكلردن بر بوكت	۲۳	۱۷
فايدهلى انسانلقلك	فايدهلى اولاجقمزه ايناتيورز :	۲۳	۲۰
صورتيله	صورتيله	۲۳	۲۱
يوردوتيه حق	يوردوتيه حك	۲۴	۲۱
سوريه	سوريه يه	۲۴	۲۱
بهانه	بهاسنه	۲۵	۷
جيهه داش	جيهه داش	۲۸	۷

۲	۲۹	رئيسى	رئيسى
۷	۲۷	وبالخاصه	وبالخاصه
۹۰	۳۰	جاندىن	جاندىن
۱۲	۳۰	اپى	اپى
۱۲	۳۰	تورۇك - تاتارلۇك	تورۇك - تاتارلۇك
۱۲	۳۰	بىك نطققە شو	بىك شو
۱۷	۳۱	مىھرىم يولباشچىسى جەمىر	مىھرىم جەمىر
۳۱	۳۱	تارىخى	تارىخى
۳	۳۲	اوردوسى	اوردوسى
۹۹	۳۲	مناسىبات	مناسىبات

«أمل مجموعهسى»

يوردىمىز ، قىرىم ، كۆڭۈرتۈلۈشى ۋە مەلىمەتلىك ۋە كۆڭۈرتۈلۈشى ئىچۈن
چاللىشان بولمىلىق مجموعهسىنى ئوقۇيىڭىز ۋە بولسا
ئوبۇنە ئالسىڭىز !

ئوبۇنە قىممەتلىرى :

يىللىق	ئالتى ئايلىق
رومانىيەدە : ۲۰۰۰ لى	۱۰۰۰ لى
تۈركىيەدە : ۳۰۰۰ لى	۱۶۰۰ لى

«أمل مجموعهسى» ، ئالدىنقى بىر كۈن ۋە ۵۰۰۰ لىق ھەققىدە ئۇلارنىڭ چىققان
ۋە ھەر ئاي باشلىدىن ئوبۇنە ياپىلىرى .

۷ لىق ۋە ۵ لىق